

dinbilimleri

Akademik Araştırma Dergisi

ISSN: 1303-9199

Cilt:4 Sayı:4 Ekim/Kasım/Aralık 2004

Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi

EDİTÖR

Yavuz ÜNAL

YAYIN KURULU

Yavuz ÜNAL
Burhanettin TATAR
Ali Rıza AYDIN
Osman GÜNER
Ahmet ÇAKIR
Recep GÜN
Muhittin DÜZENLİ
© www.dinbilimleri.com

TASARIM VE DÜZENLEME

Muhittin DÜZENLİ & Hasan ATSIZ

YÖNETİM YERİ

19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Kurupelit/SAMSUN
Tel: (0362) 4576020/1288
e-mail: dergi@dinbilimleri.com

ISSN: 1303-9199

HAKEM KURULU

Prof.Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu

- Prof.Dr. Selahattin Polat •Prof.Dr. Nadim Macit
- Prof.Dr. Talat Sakallı •Prof.Dr. Muhsin Koçak
- Prof.Dr. Hüseyin Aydın •Prof.Dr. Celal Tarakçı
- Doç. Dr. Şinasi Gündüz •Doç. Dr. Mevlüt Uyanık
- Doç. Dr. Erhan Yetik •Doç. Dr. Nihat Dalgın
- Doç. Dr. Yılmaz Can •Doç. Dr. C. Sadık Yaran
- Doç. Dr. Mustafa Köylü •Dr. Mustafa Sinanoğlu

Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Hakemli bir Dergidir.

Dinbilimleri Akademik Araştırma

Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.dinbilimleri.com'a aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir, gönderilen yazılar iade edilmez. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* üç ayda bir online olarak www.dinbilimleri.com sitesinde yayınlanır.

Copyright (c) 2003 www.dinbilimleri.com All Rights Reserved

**İLMÎ BİR TEFSİR DENEMESİ:
KUR'ÂN BAĞLAMINDA DÜNYA DIŞINDAKİ GÖK CİSİMLERİNDE
CANLI VARLIKLARIN OLABİLECEĞİNE DAİR**

Bahattin DARTMA*

ÖZET

İnsanoğlu evrende, dünyadan başka diğer gök cisimlerinde canlı yaşamının olup olmadığını merak etmiştir.

Konu çeşitli şekillerde araştırılmış ve buna ilişkin olarak farklı görüş ve gerekçeler ileri sürülmüştür. Bu hususta deney ve gözleme dayalı çalışmalar hala devam etmektedir.

Biz de bu çalışmamızda, konuya ilişkin deney ve gözleme dayalı araştırmaları ilgili çevrelere bırakarak, Kur'an'a göre dünyanın dışındaki diğer gök cisimlerinde canlı hayatının olup olmadığını irdelemeye, daha açık bir ifadeyle Kur'an'da böyle bir hayatın varlığının ipuçlarının bulunduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Gök cisimleri, hayat/yaşam, ismi-i mevsul (men, mâ), insan, melek, cin, canlı, akıl sahibi.

**ESSAY OF 'A SCIENTIFIC INTERPRETATION':
THE EXISTENCE OF THE LIVING THINGS IN CELESTIAL
OBJECTS APART FROM THE EARTH IN THE CONTEXT OF THE
QURAN**

ABSTRACT

The human beings in the earth have always wondered whether or not any living exists in the other celestial objects.

This topic was investigated for many ways and various views and reasons were put forward about it. On the same issue experiments and observations are still in progress.

My aim in this study, letting the experimental and observational studies to relevant authorities, was to examine/analyse the possibility of the existence of any living objects in celestial objects in line with the Quranic principles. In other words, I tried to show the hints of the possibility of the living objects in the Quran.

Key Words: Celestial objects, living/life, who(m), that/which, human, angel, Jinn, living, sane.

* Doç.Dr, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı.
bahagani@mynet.com.tr

Giriş

Dünya dışındaki gök cisimlerinde canlı hayatının olup olmadığı konusunda çeşitli incelemeler yapılmış, farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir canlının yaşayabilmesi için gerekli şartları göz önünde bulundurarak araştırmacıların bir kısmı, dünya dışında hayatın olabileceğine ihtimal vermezken, kimi bunu imkan dahilinde görmekte, bazıları da mevcut verileri yeterli görmeyip meseleye temkinli yaklaşmaktadır. Konuya ilişkin olarak sürdürülen ilmî araştırmalar, böyle bir hayatın varlığı veya yokluğu konusunda henüz kesin bir sonuca varmış değildir.

Üzerinde yaşadığımız dünyanın, bütünüyle kâinat içinde bir toz zerresi kadar olduğu¹ belirtilmektedir. Durum böyle olunca, tabii olarak akla, bu kadar büyük olan ve gittikçe de genişleyen kainattaki² diğer gök cisimlerinin varlık sebebi nedir? Yüce Allah böylesine geniş olan kainatı sadece, küçük bir gök cismi olan dünya üzerindeki insanlar için mi yaratmıştır? Kainat, bu kadar küçük bir oluşum için çokça geniş değil midir? gibi sorular gelmektedir. Halbuki Allah (cc), hiç bir şeyi boşuna yaratmaz ve hiç bir işi de boş yere yapmaz. O, abesle iştiğalden beridir. Yaptığı her işin mutlaka bir hikmeti vardır.

Hz. Peygamber bir hadisinde, “insanları hidâyete getirmek için her peygambere bir mucizenin, bu meyanda kendisine de mu’cize olarak Kur’ân’ın verildiğini”³ haber vermektedir. Önceki peygamberlerin mu’cizelerini genelde, gönderildikleri toplumlarda en fazla rağbet edilen alanlarda göstermeleri şeklindeki geleneğe uygun olarak Kur’ân da, o devirde muhataplarının son derece ilgi duyduğu edebiyat sahasında inmiş ve edebiyatın zirvede seyrettiği bir dönemde vahyedilmesine rağmen, bu zirveyi de aşarak eşsizliğini/i’câzını ortaya koymuştur.

Bütün insanlığın hidâyeti için gönderilen Kur’ân,⁴ edebi açıdan mu’ciz olduğu gibi, ihtiva ettiği çeşitli ilimler bakımından da mu’cizdir.

Bilindiği gibi Resûlullah (sav) son peygamber⁵ ve dolayısıyla kendisine verilen Kur’ân da son ilâhî kitaptır. Artık bundan sonra yeni bir peygamber ve ilâhî bir kitap gelmeyecektir. Buradan Kur’ân’ın, hemen her asırda insanları hidâyete getirmek için, onların ileri derecede ilgi alanlarını oluşturan sahalardaki üstünlüğünü is-

¹ **Tuna**, Taşkın, **Uzay ve Dünya**, İstanbul, 1991, s. 50. Ayrıca bkz., **Şimşek**, Ümit, **Samanyolu**, İstanbul, 1983, s. 7.

² Zühurf (51), 47.

³ **Buhârî**, Muhammed b. İsmâ’îl, **Sahîhu’l-Buhârî**, İst., 1981, Feza’îlu’l-Kur’ân, 3.

⁴ Meselâ bkz., Bakara (2), 97, 185; Enâm (6), 157; İsrâ’ (17), 9, 82; Lokmân (31), 3; Zümer (39), 23; Şürâ (42), 52; Câsiye (45), 11, 20; Necm (53), 23.

⁵ Ahzâb (33), 40.

patlaması, dolayısıyla o dönemde muhatapların en fazla ilgi ve alaka gösterdikleri edebî alandaki eşsizliğini gösterdiği gibi, günümüz dünyasında da en çok revaçta olan ve meyledilen ilmi yöndeki icazını göstermesi beklenebilir.

İşte bu düşünceden hareketle şimdi bu küçük çaplı etüdümüzde dünya dışında herhangi bir hayatın olup olmadığı konusunda yapılan deney ve gözleme dayalı araştırmaları ihtisas çevrelerine bırakarak meseleyi, Kur'ân çerçevesinde ele alacağız.

Kur'ân'da, astronomi ile ilgili bir çok âyet vardır. Bu çalışmamızda biz bunlardan sadece, dünya dışında hayatın olduğuna işaret ettiği kanaatinde olduğumuz bir kaç âyeti, Kur'ân'daki sıraya göre, çeşitli açılardan ele alıp tahlil ederek bir sonuca varmaya çalışacağız.

I.

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُم بِالْغُدُوِّ وَالْإِصَالِ

“Ve lillâhi yescüdü men fi's-semâvâti ve'l-arzı tavcan ve kerhen ve zilâluhum bi'l-ğuduvvi ve'l-êsâl = Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez Allah'a secde ederler.”⁶

Bu âyette konumuz açısından üzerinde durulması gereken bir kaç nokta vardır:

1. “**مَنْ = men**” ism-i mevsülü, akıl sahipleri için kullanılan bir ism-i mevsüldür. Bundan da âyette Allah'a secde edenlerin akıl sahibi oldukları anlaşılmaktadır. İlk etapta buradaki “**مَنْ = men**”in kapsadığı akıl sahiplerinin, melek, cin ve insanlar olduğu zannedilebilir. Ancak kanaatimizce, “**ظلالهم = zilâluhum**” terkiibini incelerken de izah edileceği gibi “**مَنْ = men**”in işaret ettiği akıl sahipleri, melek ve cinlerin dışında olan akıl sahipleridir.

Âyette hal olarak bulunan “**كُرْهًا = kerhen**⁷ (istemeyerek)” kelimesi melekleri, “**مَنْ = men**”in kapsamından çıkarmaktadır. Çünkü melekler, Allah'ın emirlerini, en ufak bir kibir ve itirazları söz konusu olmadan ifa etmekle mükelleftirler.⁸ Diğer mükelleflerden ise kibirli, âsi ve itirazlı olanlar bulunabilmektedir. Vakıada da durum böyledir. Buna göre diyebiliriz ki, “**مَنْ = men**” ism-i mevsülü meleklerle şamil değildir. Dolayısıyla şimdilik geriye, Allah'a secde eden bu akıl sahiplerinden cinler ve insanlar kalmaktadır.

⁶ Ra'd (13), 15.

⁷ es-Semîn, Ahmed b. Yûsuf, **ed-Durru'l-Masûn fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn**, (tahkik, Ahmed Muhammed el-Harrât), 1. baskı, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1991/1411, VII, 36, 37; ed-Derviş, Muhyiddin, **İrâbu'l-Kur'âni'l-Kerim ve Beyânuhû**, Humus, 1988, V, 107; **Behcet Abdolvâhid Sâlih, el-İrâbu'l-Mufassal li Kitâbi'l-Lâhi'l-Mürettel**, Dâru'l-Fikr, 1. baskı, Ürdün, 1993, V, 409.

⁸ Ra'd (13), 13; Nahl (16), 49-50; Talak (65), 6.

“ظلالهم = **zılâluhum**” tamlamasında, “saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde meydana gelen karanlık bölge” anlamındaki “gölge (ظلال = **zılâl**)”⁹ kelimesine muzâfun ileyh olan “هم = **hüm**” zamiri “من = **men**”e aittir/racidir. Buna göre de “من = **men**”den, melekler ve cinler değil, Allah’a secde eden akıl sahibi başka varlıkların kastedildiği söylenebilir. Çünkü melekler, insan ruhu gibi¹⁰ latif ve nurdan yaratılmış,¹¹ madde ötesi,¹² gözle görülmeyen¹³ varlıklar olup gölgeleri bulunmamaktadır. Cinler de ateşten yaratılmış,¹⁴ latif, şeffaf yapılı,¹⁵ maddi olmayan cevherden oluşmuş,¹⁶ gözle görülmeyen¹⁷ ruhânî varlıklardır.¹⁸ Dolayısıyla melekler gibi bunların da gölgeleri bulunmamaktadır. Halbuki âyette secde eden bu akıllı varlıkların gölgelerinin olduğu ve bu gölgelerin de secde ettiklerinden bahsedilmektedir. O halde buradaki “من = **men**”den maksad melekler ve cinler değil, akıl sahibi başka varlıklardır diyebiliriz.

Netice olarak bu âyet bize, dünya dışındaki gök cisimlerinde, meleklerden ve cinlerden başka, akıl sahibi canlı varlıkların bulunduğunu tedâî ettirmektedir.

2. Burada dikkati çeken önemli bir husus daha vardır. Gölge söz konusu olduğuna göre, demek ki orada bir ışık kaynağı ve bu gölgeyi ihdas eden saydamsız yani, ışık geçirmeyen bir madde veya cisim vardır. Şeffaf olmayan bir madde, ışık kaynağına yaklaştıkça zemin üzerindeki gölgesi büyümeye ve fakat koyuluğunu kaybetmeye/silikleşmeye başlar. Belli bir mesafeden sonra da bu gölge ortadan kalkar. Eğer ışık kaynağı -meselâ güneş gibi- çok büyük, gölgeyi meydana getiren madde de -meselâ insan gibi- küçük olursa, bu madde ışık kaynağına çok az bir miktar yaklaşıncaya gölgesi yok olur. Saydam olmayan bu küçük maddenin bütün yönlerinden yansıyan ışınlar gölgeye, o maddenin arka tarafına doğru -çıplak gözle net olarak görünmeyen- bir huni şeklini aldırıp belli bir noktadan itibaren son verirler. Ve böylece o cisim veya maddenin gölgesi zemin üzerine

⁹ **Meydan Larousse**, İst., 1971, V, 275 (Gölge mad.). Ayrıca bkz. Türk Ansiklopedisi, Ankara, 1970, XXVIII, 8 (Gölge mad.); **Hayat Büyük Türk Sözlüğü**, İstanbul, Hayat yayınları, s. 439.

¹⁰ **Yazır**, Hamdi, **Hak Dini Kur’ân Dili**, İstanbul, I, 305.

¹¹ **Ahmed b. Hanbel**, **Müsned**, İst., 1982, VI, 153, 168; **Müslim**, Ebû’l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc, **Sahîhu Müslim**, İst., 1981, Zühd, 60.

¹² **Yazır**, **Kur’ân Dili**, I, 305; **Kılavuz**, Ahmed Saim, “**Cin**”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul, 1993, VIII, 9.

¹³ **Ateş**, Süleyman, **İnsan ve İnsan Üstü Ruh, Melek, Cin, İnsan**, İst., 1985, s. 21.

¹⁴ Hicr (15), 27; Rahman (55), 15; **Müslim**, Zühd, 60; **Ahmed b. Hanbel**, VI, 153.

¹⁵ **Ateş**, Süleyman, **Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri**, İst. 1989, X, 96; **Kılavuz**, a. g. mad., DİA, VIII, 8, 9.

¹⁶ **Kılavuz**, a. g. mad., DİA, VIII, 9.

¹⁷ **D. B. MACDONALD**, “**Cin**”, İslâm Ansiklopedisi (İ. A.), İst., 1993, III, 192; **Ateş**, **İnsan ve İnsan Üstü**, s. 35 vdd.

¹⁸ **Yazır**, **Kur’ân Dili**, III, 2030.

düşmez. Öyle ise büyük ve güçlü ışık kaynakları karşısında küçük cisimlerin gölgelerinin oluşması için onların, gölgeleri oluşacak şekilde saydam olmayan bir zemine çok yakın veya o zeminle temas halinde olmaları gerekir.

O halde mezkur âyetten secde edenlerin, gölgeleri oluşacak şekilde bir zemin üzerinde buldukları ve orada secde ettikleri anlaşılabilir. Hz. Peygamber yer yüzünün kendisine mescid kılındığını¹⁹ haber verirken, bilindiği kadarıyla meleklerin ve cinlerin secde ettikleri yerler hakkında kaynaklarda herhangi bir sahih bilgi bulunmamaktadır. İşte bu şekilde de âyetten secde edenlerin, meleklerin ve cinlerin dışında başka akıl sahibi varlıklar olduğu sonucuna varılabilir.

II.

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةِ وَهُمْ لَا يُسْتَكْبِرُونَ

"Ve lillâhi mâ fi's-semâvâti ve mâ fi'l-arzi min dâbbetin ve'l-melâiketü ve hüm lâ yestekbirün = Göklerde ve yerde ederler, bulunan canlıların ve meleklerin hepsi Allah'a secde onlar asla büyüklük taslamazlar."²⁰

1. Âyette geçen ve esasen akıl taşımayan varlıklar için kullanılan "مَا = **mâ**" ism-i rnevsülü, "يَسْجُدُ = **yescüdü**" fiilinin fâilidir. Burada olduğu gibi bazı hallerde akıl sahibi olanları da kapsamaktadır. "دَابَّةٌ" "من = **min dâbbe**" ise, hem "سَمَاوَاتُ = **semâvât**" ve hem de "أَرْضُ = **arz**" kelimelerinden önceki "مَا = **mâ**" ism-i mevsülünü beyan etmektedir.²¹ Yani "دَابَّةٌ = **dâbbe**" kelimesi "مَا = **mâ**"ların yerine konarak mana verilirse âyet, dolayısıyla burada öne sürdüğümüz tez daha kolay ve net olarak anlaşılacaktır.

"دَابَّةٌ = **dâbbe**" kelimesi, "temyiz gücü ve akli olsun veya olmasın,²² yeryüzünde sükunetle yürüyen canlı varlık"²³ anlamına gelmektedir.

¹⁹ **Buhârî**, Teyemmüm, 1, Salat, 56; **Müslim**, Mesacid, 3, 4, 5.

²⁰ Nahl (16), 49.

²¹ **Zemahşerî**, Carullah Mahmud b. Ömer, **el-Keşşâf an Hakâi'ki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil**, (tahkik, Muhammed Mursi Âmir), Mısır, III, 150; es-Semîn, ed-Durru'l-Masûn, VII, 233; **Behcet Abdolvâhid Sâlih**, **el-İrâbu'l-Mufasssal**, VI, 157.

²² el-**Ezherî**, Ebû Mansûr Mühammed b. Ahmed, **Tehzîbu'l-Lüğa**, (tahkik, Yakub Abdunnebî, Muhammed Ali en-Neccâr, Kahire, 1964, XXIV, 77 (D-B-B mad.); ez-Zebîdî, es-Seyyid Muhammed Mürtezâ el-Huseynî, **Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs**, (tahkik, Ali Hilâlî), 1966, II, 292 (D-B-B mad.).

²³ el-**Halîl b. Ahmed**, Ebû Abdîrahmân, **Kitâbu'l-Ayn**, (tahkik, Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhim es-Samarrâi), Beyrut, 1988, VIII, 12; el-**Ezherî**, **Tehzîbu'l-Lüğa**, XXIV, 75; er-**Râgîb el-İsfehânî**, el-Huseyn b. Muhammed, **el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân**, İst., 1986, s. 237 (D-B-B mad); **İbn Menzûr**, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed, **Lisanu'l-Arab**, Beyrut, I, 369 (D-B-B mad.); **Asım Efendi**, **Kâmûs Tercemesi**, İst., 1305, I, 235 (D-B-B mad.); **Behcet Abdolvâhid**, **el-İrâbu'l-Mufasssal**, X, 399.

Kaynaklarda, melek ve cinlerin mahiyetleri hakkında az da olsa bir takım bilgiler verilmektedir. Kur'an'da²⁴ ve hadislerde²⁵ meleklerin kanatlarının bulunduğu, değişik şekillere²⁶ ve hatta insan sûretine girdiklerinden²⁷ söz edilmekte, ancak bunların -hilkaten damîmi olarak- ayak veya başka azalarla bir zemin üzerinde yürüdüklerine dair herhangi bir sahih rivâyet ve malumât bulunmamaktadır. Bu nedenle meleklerin ve cinlerin “دَابَّةٌ = **dâbbe**” kelimesinin, kısaca âyetin kapsamına girmediğini söyleyebiliriz.

2. Âyette “مَلَائِكَةٌ = **melâike**”, waw ile kendisinden önce ism-i mevsûl olarak bulunan “مَا = **mâ**”ya atfedilmiştir (atf-ı nesak). Bu tür atıfta matûf (atfedilen) ile matufun aleyh (kendisine atfedilen), irab dışında birbirlerinden farklıdır.²⁸ Buna göre de “مَا = **mâ**”dan, dolayısıyla “دَابَّةٌ = **dâbbe**”den maksat melekler değil, yerde ve gökte bulunan başka canlı varlıklar olmalıdır.

3. Edebî açıdan “مَلَائِكَةٌ = **melâike**”, “مَا = **mâ**”nın kapsamına giren diğer varlıklardan ayrı (hâss) olarak tekrar zikredilmiş olabilir (itnâb). Yani âyette melekler iki defa zikredilmişlerdir. Birincisi, diğer varlıklarla birlikte “مَا = **mâ**”nın içinde, ikincisi de bizzat “مَلَائِكَةٌ = **melâike**” şeklinde kendi isimleriyle. Bunun da yerde ve gökte meleklerle beraber Allah'a secde eden başka canlı varlıkların bulunabileceğine delâlet ettiği söylenebilir.

III.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ
“Ve min âyâtihî halku's-semâvâti ve'l-arzi ve mâ besse fihimâ min dâbbetin ve hüve cälâ cem'ihim izâ yeşâü kadîr = Gökleri ve yeri ve bunların içine yaydığı canlıları yaratması da O'nun âyetlerindedir. O, dilediği zaman onları toplamaya da kâdirdir.”²⁹

1. “مِنْ دَابَّةٍ = **min dâbbe**”, “مَا بَثَّ = **mâ besse**”de ism-i mevsûl olarak yer alan “مَا = **mâ**”yı beyan etmektedir. O halde burada da “**dâbbe**” kelimesi “مَا = **mâ**”nın yerine konarak âyete mana verilmelidir. “هَمًّا = **hümâ**” zamiri de “سَمَاوَاتٍ = **semâvât**” ve “أَرْضٍ = **arz**”a aittir. Yani Allah “دَابَّةٌ = **dâbbe**”yi hem yere ve hem de göğe yaymıştır. Yukarıda da izah edildiği gibi âyette geçen “دَابَّةٌ = **dâbbe**” kelimesi, cinleri ve melekleri

²⁴ Fâtır (35), 1.

²⁵ **Buhârî**, Bedü'l-Halk, 7, Tefsîr, 53, Tevhid, 32, Cenâiz, 3, 34, Cihad, 20, Meğazi, 26; **Müslim**, İman, 280-282, Fiten, 11, Fezâ'ilu's-Sahâbe, 129.

²⁶ **D. B. MACDONALD**, a. g. mad., İ. A. III, 192; **Ateş, İnsan ve İnsan Üstü**, s. 25 vdd.

²⁷ **Buhârî**, Bedü'l-vahy, 1, 2, Fezâ'ilu'l-Kur'an, 2; **Müslim**, Fezâ'î'l, 87.

²⁸ **el-Askerî**, Ebû Hilâl, **el-Fürûkul-Lügaviyye**, (tahkik, Cüsameddin el-Kudsi), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 11-12.

²⁹ Şûrâ (42), 29.

âyetin kapsamından çıkarmakta ve yerde ve gökte bunların dışında başka canlı varlıkların da bulunabileceğine işaret etmektedir.

2. Bir kısım müfessir, Allah Taâlâ'nın göklerde de, yerde yürüyen insanlar gibi canlılar yaratmasının mümkün olduğunu,³⁰ hatta Kasimî (v. 1332/1914) bunlar arasında akıl sahiplerinin bile bulunabileceğini ifade etmektedir.³¹

Mücâhid (v. 103/721) “دَابَّةٌ = **dâbbe**”yi, ‘melekler ve insanlar’ diye tefsir ederken,³² İbn Kesîr (v. 774/1372) mezkur kelimenin melek, cin, insan ve diğer canlılara şâmil olduğunu söylemektedir.³³

Bazı müfessirler âyetin zahirine göre, yerde ve göklerde canlıların bulunduğunu sarâhaten belirtmektedirler.³⁴

IV.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَمَآوَاتٍ وَمِنَ الْآرْضِ مِثْلَهُنَّ يَنْزِلُ الْأَمْرُ بِبَيْنُهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

“**Ellâhü'l-lezî haleka seb'a semâvâtin ve mine'l-arzi mislehünne yetenezzelü'l-emru beynehünne lita'lemû enne'l-lâhe 'alâ külli şeyin kadîr. Ve enne'l-lâhe kad ehâta bi külli şey'in 'ılmen = Allah yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır. (Allah'ın) buyruğu bunlar arasında iner ki, böylece Allah'ın her şeye kadîr olduğunu ve Allah'ın bilgice her şeyi kuşatmış bulunduğunu bilirsiniz.**”³⁵

Bu âyet hakkında İslâm alimleri konumuz açısından kayda değer görüşler serdetmişler, değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Şimdi bunlardan bazılarını aktaralım:

1. Katâde (v. 117/735), “Allah'ın semalarından her bir semada ve yerlerinden her bir yerinde yaratıklar vardır” görüşündedir.³⁶ Bu

³⁰ **Zemaşerî, Keşşaf**, V, 213; **Fahreddin er-Râzî**, Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn, **Mefâtihu'l-Ğayb**, Beyrut, 3. baskı, XXVII, 171; **en-Nisâbü'rî**, Nizameddin el-Hasan b. Muhammed b. Huseyn el-Kummî, **Ğarâ'ibu'l-Kur'ân ve Rağâibu'l-Furkân**, (tahkik, İbrahim Atve Arz), 1969, 1. baskı, XXV, 33; **Ebu's-Suûd**, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, **İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyal-Kur'âni'l-Kerîm**, Beyrut, VIII, 32.

³¹ el-**Kâsimî**, Muhammed Cemaleddin, **Tefsîrü'l-Kasimî**, (tahkik, Muhammed Fuâd Abdülbâkî), XIV, 5245.

³² **Kurtubî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Cami li Ahkami'l-Kur'ân**, Beyrut, 1985, XVI, 29; el-**Âlûsî**, Ebu'l-Fazl Şihabuddin es-Seyyid Muhammed, **Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesâni**, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, XXV, 39.

³³ **İbn Kesîr**, Ebu'l-Fidâ' İsmail İmaduddin b. Ömer, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, (tahkik, Muhammed İbrahim el-Bennâ, Muhammed Ahmed Aşûr, Adulazîz Ğanîm), İst., 1985, VII, 194.

³⁴ Meselâ bkz., **Âlûsî, Rûhu'l-Meânî**, XXV, 39, 40; **Yazır, Kur'ân Dili**, VI, 4242-4243.

³⁵ Talak (65), 12.

³⁶ **Semerkandî**, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed, **Bahru'l-Ulûm**, (tahkik, eş-

yönde açıklamalar yapan başka alimler de vardır.³⁷

2. Elmalılı Hamdi Yazır da tefsirinde müfessirlerin ekseriyetinin, “yedi sema olduğu gibi, yedi de arz vardır. Ve her birinin arasında arz u sema arasındaki gibi mesafe ve her arzda Allah’ın mahlûkatından sükkân vardır” görüşünde olduklarını belirttikten sonra sözlerine şöyle devam eder: “Bizim anlayabileceğimize göre bunun zahirde sey-yârelerden her biri kendi semayı dahilinde bir arz gibidir. Ve onlarda da Allah’ın bir takım mahlûkatı vardır demek olur ki, insan da var mı yok mu Allah bilir.”³⁸ Devamında da: “Muhaddislerin sahih olarak kabul ve rivâyet ettikleri hadisler de vardır.³⁹ Bunlar bu âyetin işaretiyle birleşince arzın teaddüdünü (birden fazla oluşunu) kabul etmek esahh (daha doğru) olur”⁴⁰ diyerek, dünyanın dışındaki gök cisimlerinde de canlı hayatının bulunduğu yolundaki fikrini açıkça ortaya koymuştur.

3. Yine bu âyetin tefsiriyle ilgili olarak Beyhakî (v. 458/1066), İbn Abbas’ın şu sözünü nakletmektedir: “Yedi arz vardır. Her arzda, sizin peygamberiniz gibi bir peygamber, Adem gibi bir Adem, Nuh gibi bir Nuh, İbrahim gibi bir İbrahim ve İsa gibi bir İsa vardır.”⁴¹

Görüldüğü gibi İbn Abbas’a ait olduğu belirtilen bu söze göre de, dünya dışındaki diğer gök cisimlerinde akıl sahibi canlılar bulunmaktadır.

V.

Dünyanın dışında canlı hayatının varlığına dair Hz. Peygamber’in şu hadîsi de kayda değerdir:

إن الله و ملائكته و أهل السموات و الأرضين حتى النملة في جحرها و حتى الحوت ليلصون على معلم الناس الخير

“Allah, melekleri, göklerin ve yerlerin halkı, hatta yuvalarındaki karıncalar ve balıklar, insanlara hayır öğreten kişiye dua

Şeyh Ali Muhammed Muavvaz, eş-Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud, Zekeriyya Abdulmecid), Beyrut, 1993, III, 377; **Beğavî**, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mesûd, **Mealimu’t-Tenzîl**, (tahkik, Halid Abdurrahman el-Ak, Mervan Süvar), Beyrut, 1992, IV, 361; **Fahreddîn er-Râzî**, **Mefâtihu’l-Ğayb**, XXX, 40; el-**Âlûsî**, **Rûhu’l-Me’ânî**, XXVIII, 145.

³⁷ Mesela bkz. **İbn Kesîr**, **Tefsîr**, VIII, 183; **Şevkânî**, Muhammed b. Ali Muhammed, **Fethu’l-Kadîr**, Beyrut, Daru’l-Marife, V, 247, 248.

³⁸ **Yazır**, **Kur’ân Dili**, VII, 5078.

³⁹ Dünyadan başka gök cisimlerinde canlı hayatının bulunduğu dair delil olabilecek nitelikteki hadislerden bazıları için bkz. : **Tirmizî**, Ebû İsâ, Muhammed b. İsâ, b. Sevrâte, **Sünenü’t-Tirmizî**, İst., 1981, Tefsir, 69; **Ebû Dâvûd**, Süleymân b. el-Eş’as, **Sünenü Ebi Dâvûd**, İst., 1981, Sünnet, 18; **İbn Mâce**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, **Sünenü İbn Mâce**, İst., 1981, Mukaddime, 13; **Aclûnî**, İsmail b. Muhammed, **Keşfu’l-Hafâ**, Beyrut, 1351 h., I, 114-115.

⁴⁰ **Yazır**, **Kur’ân Dili**, VII, 5080.

⁴¹ **Kurtubî**, **Ahkâmu’l-Kur’ân**, I, 260; **İbn Kesîr**, **Tefsîr**, VIII, 183; **Aclûnî**, **Keşfu’l-Hafâ**, I, 113; el-**Âlûsî**, **Rûhu’l-Meânî**, XXVIII, 183.

ederler.”⁴²

1. “أهل السموات = **ehle's-semâvât**” terkibi, waw ile “مَلَائِكَةٌ = **melâike**”ye atfedilmiştir (atf-ı nesak). Buna göre hadisin göklerde, meleklerin dışında dua eden başka varlıkların bulunduğu işaret ettiği söylenebilir. Çünkü bu çeşit atıfta, yukarıda da belirtildiği gibi matuf ile matufun aleyh irab dışında birbirlerinden farklıdırlar. Yani ‘melekler’ başka, dua eden ‘göklerin ehli’ başka varlıklardır.

2. Bir de hadîste önce “مَلَائِكَةٌ = **melâike**” zikredilmiş, sonra da “أهل السموات = **ehle's-semâvât**” ifadesi yer almıştır. “أهل السموات = **ehle's-semâvât**” tamlaması, edebî açıdan “مَلَائِكَةٌ = **melâike**”den yani, hâssdan sonra âmm olarak tekrar zikredilmiş olabilir (itnab). Buna göre “مَلَائِكَةٌ = **melâike**”, önce hâss olarak, sonra da başka varlıklarla birlikte âmm olan “أهل السموات = **ehle's-semâvât**” içinde tekrar zikredilmiş demektir. Bu durumda da hadîs, göklerde meleklerin dışında dua eden başka varlıkların olabileceğine işaret edebilir.

Sonuç

Netice itibariyle diyebiliriz ki, zikredilen âyet, hadîs, serdedilen görüş ve yapılan açıklamalardan, bu dünyadan başka diğer bazı gök cisimlerinde de canlı hayatın olabileceği yüksek bir ihtimal olarak görünmektedir. “Allah daha bilmediğiniz nice şeyleri yaratmaktadır” (Nahl/8) âyetinin de bu fikri teyid ettiğini söyleyebiliriz.

İlgili âyetlere ve hadîse çeşitli açılardan bakıldığında böyle bir hayatın varlığı mümkün gibi görünmektedir; yani zikredilen her bir âyet ve hadîs, birkaç yönden diğer gök cisimlerinde canlı hayatının bulunabileceğini tedâi ettirecek niteliktedir. Ancak, kuvvetle muhtemel gördüğümüz böyle bir hayatın keyfiyeti hakkında ise dinî kaynaklarda sahih ve sarîh olarak geniş bir bilgi mevcut değildir. Dolayısıyla böyle bir hayatın mahiyeti hakkında detaylı olarak bilgi edinme işi, astronominin yapması gereken bir ameliyedir. Kısaca bundan sonrası pozitif ilmin, yani deney ve gözlem işidir.

İncelemeye çalıştığımız âyetlerin asıl amacının, dünya dışındaki gök cisimlerinde canlı hayatın varlığını değil, ‘Allah’ın mutlak hakimiyetini ve kudretini ortaya koymak olduğu’ şeklinde bir görüş ileri sürülebilir. Ancak dikkat edilirse âyetlerin, diğer gök cisimlerinde bir tür canlı hayatın varlığına işaret etmesi esasen, Allah’ın kudret ve hakimiyetinin çok daha geniş olduğunu, hayal gücü ve kapasitemizi fazlasıyla aştığını göstermektedir.

⁴² Tirmizî, ilim, 19.

